

ЦИВІЛЬНЕ ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

УДК 347.441

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2025.4.5>

Верес І. Я.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID: 0009-0003-9610-6378

ПРАВОВА ПРИРОДА ДОВІРЕНОСТІ ЯК ОДНОСТОРОННЬОГО ПРАВОЧИНУ
У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Анотація. Стаття присвячена комплексному дослідженню правової природи довіреності як одностороннього правочину у системі цивільного права України. Довіреність традиційно розглядається як ключовий інструмент підтвердження повноважень представника, однак у теорії та практиці тривалий час зберігається дискусія щодо її змістовної та юридичної природи. У центрі аналізу – співвідношення довіреності та договору доручення, питання їх взаємозв'язку та автономності, а також проблема того, чи може довіреність існувати без попередньої домовленості про представництво. Розкрито різні доктринальні підходи: концепцію довіреності як одностороннього правочину, що створює лише право представника; та позицію, відповідно до якої довіреність невід'ємно пов'язана з попередньою угодою між сторонами і лише фіксує обсяг погоджених повноважень. Значну увагу приділено аналізу сучасної судової практики Верховного Суду, який послідовно відходить від формального розуміння довіреності та визнає її підтвердженням укладення договору доручення. Досліджено істотні умови довіреності, вимоги до форми, нотаріального посвідчення та визначення юридичних дій представника, а також питання нікчемності за відсутності дати. Окремо розглянуто проблему моменту вчинення довіреності та її правових наслідків, обґрунтовано необхідність комплексного підходу, що враховує як документальну форму, так і фактичне доведення волі довірителя до відома адресата. Зроблено висновок про фидуціарний характер добровільного представництва та про доцільність тлумачення довіреності не як ізольованого волевиявлення, а як елемента зобов'язальних відносин, спрямованих на реалізацію інтересів довірителя.

Ключові слова: довіреність, договір доручення, представництво, односторонній правочин, усна форма договору, юридичні дії, представник, повірений, особа, яку представляють, довіритель.

Veres I. Ya. The legal nature of a power of attorney as a unilateral transaction in the civil law of Ukraine

Abstract. This article is devoted to a comprehensive study of the legal nature of a power of attorney (PoA) as a unilateral legal transaction within the system of civil law of Ukraine. The PoA is traditionally viewed as a key instrument for confirming the powers of the representative; however, a long-standing discussion persists in theory and practice regarding its substantive and legal nature. The analysis focuses on the correlation between the power of attorney and the mandate agreement (agency contract), the issues of their interconnection and autonomy, as well as the problem of whether a PoA can exist without a prior agreement on representation.

Various doctrinal approaches are explored: the concept of the PoA as a unilateral transaction that creates only the right of the representative; and the position according to which the PoA is inseparably linked to a prior agreement between the parties and only fixes the scope of the agreed-upon powers. Significant attention is focused on the analysis of contemporary decisions of the Supreme Court, which consistently shifts away from a formal understanding of the PoA and recognizes it as confirmation of the of a mandate agreement conclusion.

The essential terms of the PoA, requirements for its form, notarization, and the determination of the representative's legal actions are investigated, as is the issue of nullity due to the absence of a date. The problem of the moment of execution of the PoA and its legal consequences is considered separately. The necessity of a comprehensive approach is substantiated, one that takes into account both the documentary form and the actual communication of the principal's will to the addressee.

It is concluded that voluntary representation has a fiduciary nature and that it is advisable to interpret the power of attorney not as an isolated expression of will, but as an element of obligatory relations aimed at realizing the interests of the principal.

Key words: *power of attorney (PoA), mandate agreement (agency contract), representation, unilateral transaction, oral form of contract, legal actions, representative, attorney-in-fact (agent), person being represented (principal), principal (mandator).*

Інститут представництва посідає важливе місце у цивільному праві, забезпечуючи можливість здійснення особою своїх прав і виконання обов'язків через іншу особу. Незважаючи на усталену практику застосування довіреності у приватноправових відносинах, питання її правової природи залишаються дискусійними. У цивілістиці немає однозначного підходу до визначення того, чи є довіреність самостійним одностороннім правочином, який породжує правові наслідки виключно з моменту вираження волі довірителя, чи її наявність підтверджує попередню домовленість сторін щодо здійснення представництва та обсягу повноважень. Тому опрацювання доктринальних підходів, узагальнення судової практики та виявлення прогалин у законодавстві становлять важливе наукове й практичне завдання.

Окремі проблеми правового регулювання договору доручення та довіреності досліджені у наукових працях В.А. Васильєвої, Н.В. Федорченко, З.В. Ромовської, С.Я. Фурси, І.В. Спасибо-Фатєєвої та інших вчених.

ЦК України [1] розмежовує договір доручення та довіреність. Відповідно до ч.3 ст.244 ЦК України, довіреністю є письмовий документ, що видається однією особою іншій особі для представництва перед третіми особами. Довіреність на вчинення правочину представником може бути надана особою, яку представляють (довірителем), безпосередньо третій особі. За договором доручення одна сторона (повірений) зобов'язується вчинити від імені та за рахунок другої сторони (довірителя) певні юридичні дії. Правочин, вчинений повірим, створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки довірителя (ч.1 ст. 1000 ЦК України). У ст. 1007 ЦК України передбачено, що довіритель зобов'язаний видати повіреному довіреність на вчинення юридичних дій, передбачених договором доручення. Отже, довіреність видається на підставі договору доручення для підтвер-

дження повноважень повіреного перед третіми особами.

Необхідно також розмежовувати форму укладення договору доручення та вчинення довіреності. ЦК України не передбачає спеціальних норм щодо форми договору доручення, тому застосовуються загальні положення про форму правочинів відповідно до ст. 204-208 ЦК України. Довіреність вчиняється у письмовій формі, враховуючи ч.3 ст. 244 ЦК України. Аналіз ст. 245 ЦК України свідчить про те, що довіреність підлягає нотаріальному посвідченню у двох випадках: 1. якщо правочин, який уповноважений вчиняти представник має бути нотаріально посвідченим, 2. довіреність, що видається у порядку передоручення, крім випадків, встановлених ч.4 ст. 245 ЦК України. Отже, законодавець більші вимоги передбачає саме до довіреності.

Варто зазначити, що відповідно до ст. 1003 ЦК України, у договорі доручення або у виданій на підставі договору довіреності мають бути чітко визначені юридичні дії, які належить вчинити повіреному. Тому, якщо в договорі доручення зазначені юридичні дії, і форма договору відповідає вимогам закону про договір доручення, вважаю, що повноваження повіреного перед третіми особами можуть підтверджуватися договором доручення без обов'язкової видачі довіреності. ЦК України передбачає спеціальну норму щодо підтвердження повноважень комерційного представника, зокрема вони можуть бути підтверджені письмовим договором між ним та особою, яку він представляє, або довіреністю (ч.3 ст. 243 ЦК України). Представництво, яке ґрунтується на договорі, може здійснюватися за довіреністю (ч.1 ст. 244 ЦК України).

При цьому, варто зазначити, що у договорі доручення регулюються також права та обов'язки довірителя і повіреного, підстави припинення, відповідальність сторін, тощо. Відповідно, розголошення змісту договору

доручення третім особам може не відповідати інтересам сторін.

Варто також проаналізувати правові наслідки видачі довіреності. Слід виділити наступні позиції, які висловлені в юридичній літературі щодо правової природи довіреності:

1. довіреність як односторонній правочин може створювати обов'язок лише для особи, яку представляють. Зокрема, особа, яку представляють, зобов'язується визнати правові наслідки дій, які вчинені представником у межах наданих йому повноважень. Щодо представника, то він лише вправі вчиняти дії, передбачені в довіреності. Зокрема, Н. В. Федорченко вказує, що основна відмінність між договором доручення (двосторонній правочин) і довіреністю (односторонній правочин) полягає в тому, що за договором доручення у повіреного виникає обов'язок виконати від імені довірителя певні юридичні дії, а за довіреністю у повіреного не виникає обов'язку вчинити дії, а лише право [2; с. 13];

2. довіреність слугує підтвердженням укладення усного договору доручення. Зокрема, В. А. Васильєва підкреслює, що якщо видається довіреність, яка ґрунтується на зобов'язальних правовідносинах, а не на імперативній нормі закону, тоді за цим юридичним фактом завжди вбачається усна домовленість двох осіб. Інакше втрачається сенс її видачі. Коли довіритель передає за одностороннім правочином тільки право на вчинення дій у своїх інтересах, не зрозуміла мета «такої роздачі» при умові відсутності будь-яких зобов'язань із боку повіреного [3; с. 128]. З. В. Ромовська також заперечує розуміння довіреності як одностороннього правочину, який надає представнику лише право вчиняти правочину. Запропоновано трактувати довіреність як документ, який ґрунтується на попередній домовленості між двома особами про представництво та обсяг повноважень. Без такої домовленості довіреність – простий папірець, який нікого ні до чого не зобов'язує [4; с. 450-451].

У судовій практиці позиція щодо правової природи довіреності також зазнав змін. У постанові Верховного Суду [5] зазначено, що «довіреність, видана на ім'я відповідача

на підставі усної домовленості, не свідчить про укладення між сторонами договору доручення, оскільки лише підтверджує повноваження відповідача діяти від імені позивача, визначає перелік прав, якими останній наділяється у зв'язку з цим та не містить переліку юридичних дій, які відповідач зобов'язаний вчинити на користь позивача. Подібних правових висновків дійшов Верховний Суд, зокрема, у постанові від 17 березня 2021 року [6]. Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду відступив від висновків щодо застосування норм права (глав 17 та 66 ЦК України) у подібних правовідносинах. Видача довіреності на підставі усного договору доручення є підтвердженням укладення договору доручення [7].

З позицією Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду варто погодитися, оскільки тлумачення довіреності як виключно одностороннього правочину, що не передбачає жодних обов'язків представника, не має жодного сенсу для довірителя, адже наділення особи лише правом, без кореспондуючого обов'язку, створює невинуватий ризик та правову невизначеність. Цілком логічним є висновок про те, що видача довіреності є елементом виконання та підтвердження договору доручення.

ЦК України передбачає вимоги щодо умов довіреності, як одностороннього правочину. Істотними умовами є: перелік юридичних дій, які вправі здійснювати повірений та дата вчинення довіреності.

1. Юридичні дії. Відповідно до ч.1 ст. 1003 ЦК України, дії, які належить вчинити повіреному, мають бути правомірними, конкретними та здійсненими.

Правомірними є дії, які не суперечать актам цивільного законодавства, моральним засадам суспільства. У контексті довіреності це також означає, що представник може бути уповноважений лише на ті дії, які сам довіритель має право вчиняти.

Конкретні – це такі дії, характер, обсяг і межі яких чітко визначені у тексті довіреності. Не допускаються надто загальні повноваження: «представляти інтереси при укладенні цивільно-правових договорів». Вимога конкретності забезпечує визначе-

ність наслідків, оскільки повірений може діяти лише в межах, чітко встановлених довірителем. Однак у судовій практиці зазначається, що довіреність не завжди може містити деталізований та виключний перелік дій, на вчинення яких довіритель уповноважує представника. Тому з урахуванням того, що за загальним правилом представник має завжди діяти у найкращих інтересах довірителя, та враховуючи, що відповідно до ч.3 ст. 238 ЦК України представник не може вчиняти правочин від імені особи, яку він представляє, у своїх інтересах або в інтересах іншої особи, представником якої він одночасно є, за винятком комерційного представництва, а також щодо інших осіб, встановлених законом, суди мали дослідити питання добросовісності представника[8]. Вказана позиція безпосередньо впливає із фідучіарного характеру добровільного представництва [9, С. 35].

Здійсненними є такі дії, які можуть бути реально виконані в об'єктивних умовах, не можна уповноважити на дії, які не існують у правовій системі або не підлягають здійсненню довірителем (наприклад, «визнати особу недієздатною», «відмінити рішення суду»). Здійсненність – це вимога реальної можливості виконання переданих повноважень.

2. Дата вчинення довіреності. Довіреність, у якій не вказана дата її вчинення, є нікчемною (ч.3 ст. 247 ЦК України). При цьому, помилка в даті вчинення довіреності не свідчить про її нікчемність. Колегія відхиляє аргумент касаційної скарги про те, що довіреність на повноваження представника відповідача у суді першої інстанції – нікчемна, оскільки не містить реальної дати її видання (зазначено «четверте липня тисячі вісімнадцятого року»), що явно не узгоджується з датою утворення відповідача згідно Витягу з ЄДР, з таких підстав. У ч.3 ст. 247 ЦК України передбачено, що довіреність, у якій не вказана дата її вчинення, є нікчемною. Тобто нікчемність пов'язується із відсутністю вказівки дати вчинення довіреності [10].

У довіреності також можуть бути вказані: строк довіреності та місце вчинення довіреності.

Відповідно до ст. 247 ЦК України, строк довіреності встановлюється у довіреності. Якщо строк довіреності не встановлений, вона зберігає чинність до припинення її дії. Отже, строк довіреності не є істотною умовою правочину.

Місце нотаріального посвідчення та місце вчинення правочину є сутнісно різноплановими категоріями, що виконують різне змістовне навантаження в правовому регулюванні. Перша встановлена для нотаріусів на рівні імперативної публічно-правової норми. У свою чергу, друга закріплена на рівні диспозитивної, яку має можливість змінювати сторона (сторони) правочину. Правила визначення місця вчинення правочину передбачені статтею 211 ЦК є диспозитивними. Місце вчинення правочину встановлюється, за загальним правилом, у правочині стороною (сторонами), і тільки за умови відсутності такої вказівки для його визначення застосовуються положення ЦК України. При цьому воно пов'язується з місцем: вираження волі сторони одностороннього правочину; проживання фізичної або місцезнаходження юридичної особи, яка зробила пропозицію укласти договір. З огляду на те, що законодавець у диспозитивному порядку урегулював місце вчинення правочину, у цивільному законодавстві йому відводиться незначна роль. Наприклад, порядок видачі, строк дії, припинення та правові наслідки припинення довіреності визначаються правом держави, в якій видана довіреність (ст.34 ЗУ «Про міжнародне приватне право») [11].

У ч.2 ст. 207 ЦК України зазначено, що правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо він підписаний його стороною (сторонами). Оскільки видача довіреності односторонній правочин, то необхідний підпис довірителя. Важливо проаналізувати правові наслідки у випадку підроблення підпису на довіреності. У судовій практиці склалася усталена практика, що підроблення підпису однієї із сторін означає, що сторони згоди з будь-яких умов договору не досягали, такий договір є неукладеним. Такий спосіб захисту, як визнання правочину неукладеним, не є способом захисту прав та інтересів, установленим законом. У випадку оспору-

вання самого факту укладення правочину, такий факт може бути спростований не шляхом подання окремого позову про недійсність правочину, а під час вирішення спору про захист права, яке позивач вважає порушеним шляхом викладення відповідного висновку про неукладеність спірних договорів у мотивувальній частині судового рішення [12].

В юридичній літературі по-різному визначають також момент вчинення довіреності, як одностороннього правочину, зокрема:

–складення (оформлення) довіреності (документа) особою, яку представляють, в передбаченій цивільним законодавством формі. Склавши довіреність і навіть не передавши її представнику, особа, яку представляють, засвідчила свою волю на вчинення юридичної дії і наділення представника повноваженнями. Саме односторонній характер правочину особи, яку представляють, свідчить, що він не потребує будь-якого волевиявлення зі сторони комерційного представника,

–прийняття довіреності комерційним представником або третьою особою, по відношенні до якої будуть здійснюватись юридичні дії,

–повідомлення представника або третіх осіб про існування довіреності (вручення довіреності) [13, С. 58-59].

У судовій практиці зазначається, що залежно від сприйняття волі сторони одностороннього правочину такі правочини, відповідно, поділяються на: суворо односторонні – не адресовані нікому та без потреби в прийнятті їх іншою (іншими) особами. До них відноситься, зокрема, відмова від права власності, відмова від спадщини, прийняття спадщини; такі, що розраховані на їх сприйняття іншими особами, до яких можливо віднести, зокрема, оголошення конкурсу, публічну обіцянку винагороди, відмову від спадщини на користь іншої особи, видачу довіреності, видачу векселя, розміщення цінних паперів, односторонню відмову від договору [14].

Проблема визначення моменту вчинення довіреності як одностороннього правочину демонструє концептуальну напругу між її документальною формою та фактичними умовами реалізації представництва. Аналіз

існуючих доктринальних підходів дає підстави стверджувати, що жоден із них окремо не здатен повністю пояснити практичну природу довіреності. Тому доцільно сформулювати комплексне бачення.

1. Довіреність як правочин не може вважатися вчиненою лише в момент її складання. Попри аргумент щодо одностороннього характеру волевиявлення довірителя, формальне оформлення документа не створює реальних юридичних наслідків, якщо повноваження не стали відомими адресату – представнику або третій особі. Довіреність за своєю сутністю є інструментом, який забезпечує можливість впливу на права та обов'язки довірителя через дії інших осіб. Тому ізольоване «внутрішнє» волевиявлення, яке ніким не сприйняте, не може породжувати правового результату. Інакше це суперечило б природі представництва, що завжди передбачає зовнішній прояв волі довірителя.

2. Прийняття довіреності представником саме по собі не може визнаватися універсальним моментом вчинення правочину. Теза про необхідність «акцептування» одностороннього правочину суперечить його правовій природі. Однак у випадку довіреності поняття «прийняття» не слід ототожнювати з акцептом у договірному праві. Йдеться радше про ознайомлення та фактичне сприйняття волевиявлення довірителя, оскільки без усвідомленого прийняття повноважень представник не здатний об'єктивно діяти в інтересах довірителя.

3. Найбільш обґрунтованим є визначення моменту вчинення довіреності через факт доведення волевиявлення довірителя до адресата. Довіреність є одностороннім правочинном, адресованим конкретній особі або невизначеному колу третіх осіб, щодо яких буде вчинено юридичні дії. Тому момент її вчинення має визначатися **моментом сприйняття відповідною особою волі довірителя**, а саме: врученням документа представнику; або повідомленням відповідних третіх осіб про існування повноважень (зокрема, шляхом пред'явлення довіреності). Такий підхід узгоджується з практикою Верховного Суду, який відносить довіреність до адресованих односторонніх правочинів, наслідки

яких виникають лише за умови сприйняття іншими особами.

Висновки. Договір доручення та довіреність мають самостійну юридичну природу, але є функціонально взаємопов'язаними. Договір доручення регулює внутрішні відносини сторін, тоді як довіреність підтверджує повноваження представника у зовнішніх відносинах із третіми особами. Правова природа довіреності не може бути зведена до простого одностороннього правочину, який надає представнику лише право. Видача довіреності логічно передбачає наявність обов'язку представника діяти в інтересах довірителя. Тому видана довіреність підтверджує укладення договору доручення в усній формі. Підтвердження повноважень одним лише договором доручення можливе за умови чіткої конкретизації юридичних дій та з дотриманням вимог закону про форму довіреності. Проте така модель несе ризики розголошення конфіденційних умов договору третім особам.

Істотними умовами довіреності є юридичні дії, які уповноважений здійснювати повірений та дата її вчинення. Вимоги до юридичних дій

(правомірність, конкретність і здійсненність дій) є ключовими для забезпечення правової визначеності та добросовісності представництва. Судова практика, яка визнає можливість певної гнучкості у визначенні обсягу повноважень, та підкреслює необхідність оцінки добросовісності представника не сприяє принципу визначеності і є недостатньо обґрунтованою. Підробка підпису на довіреності означає невчинення правочину. Момент вчинення довіреності слід визначати через доведення волевиявлення довірителя до адресата – представника або третіх осіб. Такий підхід найповніше узгоджується з природою довіреності як адресованого одностороннього правочину та практикою Верховного Суду.

Аналіз законодавства, доктрини та судової практики свідчить про необхідність уточнення законодавчих положень щодо співвідношення довіреності та договору доручення, а також уніфікації підходів до моменту вчинення та форми довіреності, що сприятиме підвищенню правової визначеності у сфері представництва

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Федорченко Н. В. Договір доручення: автореф дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес, сімейне право, міжнародне приватне право». Київ, 2004. С. 30.
3. Васильєва В. А. Цивільно-правове регулювання діяльності з надання посередницьких послуг. Монографія. Івано-Франківськ, 2006. 346 с.
4. Українське цивільне право: Загальна частина. Академічний курс. Підручник. За ред. З. В. Ромовська. К. 2005. 560 с.
5. Постанова Верховного Суду від 30 червня 2021 року у справі № 761/34272/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118109072>
6. Постанова Верховного Суду від 17 березня 2021 року у справі № 360/1742/18, URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/Oglyad_KCS_03_2024.pdf
7. Постанова Верховного Суду від 25.03.2024 р. у справі № 458/229/18. URL: <https://lpd.court.gov.ua/legal-position/10301/document/43525>
8. Постанова ВП ВС від 22.10.2019 у справі № 923/876/16, URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/2023_06_30_Prezent_dovirenist.pdf
9. Односторонні правочини: монографія. І.В. Спасибо-Фатєєва, С.О. Глотов, О.І. Зозуляк та ін.: за ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Харків, 2024., 480 с.
10. Постанова КЦС ВС від 12.11.2020 у справі № 226/1658/18. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/2023_06_30_Prezent_dovirenist.pdf
11. Постанова КЦС ВС від 06.07.2022 у справі № 681/196/20, URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/2023_06_30_Prezent_dovirenist.pdf
12. Постанова ВП ВС від 16 червня 2020 року у справі № 145/2047/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90933484>

13. Верес І.Я. Цивільно-правове регулювання комерційного представництва. Дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес, сімейне право, міжнародне приватне право». Київ, 2010. 200 с.

14. Постанова КЦС ВС від 10.11.2021 у справі № 756/2312/18, https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/2023_06_30_Prezent_dovirenist.pdf.

Дата першого надходження рукопису до видання: 20.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 18.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025